Zbornik sudske prakse

MIŠLJENJE NEZAVISNE ODVJETNICE
JULIANE KOKOTT
od 11. srpnja 2019.[1]

Spojeni predmeti C-355/18 do C-357/18 i C-479/18

Barbara Rust-Hackner (C-355/18)
Christian Gmoser (C-356/18)
Bettina Plackner (C-357/18)
protiv
Nürnberger Versicherung Aktiengesellschaft Österreich
(zahtjev za prethodnu odluku koji je uputio Landesgericht Salzburg (Zemaljski sud u Salzburgu, Austrija))
i
KL,
LK,
MJ,
NI
protiv
UNIQA Österreich Versicherungen,
Allianz Elementar Lebensversicherungs-Aktiengesellschaft,
DONAU Versicherung AG Vienna Insurance Group (C-479/18)

(zahtjev za prethodnu odluku koji je uputio Bezirksgericht für Handelssachen Wien (Okružni trgovački sud u Beču, Austrija))

„Zahtjev za prethodnu odluku – Izravno životno osiguranje – Direktive 90/619/EEZ, 92/96/EEZ, 2002/83/EZ i 2009/138/EZ – Pravo na odustanak – Nedavanje pouke ili davanje pogrešne pouke o uvjetima za ostvarivanje tog prava – Prestanak prava na odustanak – Pravne posljedice odustanka”

I. Uvod

1. Pod kojim uvjetima i nakon koliko vremena ugovaratelj osiguranja može, na temelju nedavanja pouke ili davanja pogrešne pouke o odustanku, odustati od ugovora o životnom osiguranju?

2. U skladu s relevantnim odredbama direktiva o osiguranju, ugovaratelj osiguranja ima pravo u kratkom roku nakon sklapanja ugovora odustati od ugovora o životnom osiguranju. Pritom osiguravatelj u okviru sklapanja ugovora mora pružiti dostatnu pouku o tom pravu.

1 Izvorni jezik: njemački

3. U ovim predmetima koji se temelje na četirima zahtjevima za prethodnu odluku koje su uputila dva austrijska suda, Sud u biti treba pojasniti u kojim slučajevima nepravilna pouka ima isti učinak kao i nedavanje pouke. U takvim slučajevima od Suda se također traži da odgovori na pitanje koliko dugo ugovaratelj osiguranja ima pravo na odustanak. Naposljetku, ako se pravom Unije dopušta ili čak nalaže izvanredni, kasni odustanak, postavlja se pitanje o zahtjevima prava Unije u pogledu uređenja pravnih posljedica odustanka.

II. Pravni okvir

A. Pravo Unije

4. Budući da su ugovori o životnom osiguranju, koji su u glavnim postupcima sporni, sklopljeni u različitim trenucima, valja primijeniti i tumačiti odredbe različitih direktiva: dok prethodna pitanja u predmetima C-355/18, C-356/18 i C-357/18 te drugo prethodno pitanje u predmetu C-479/18 treba ispitati s obzirom na Drugu[2] i Treću[3] direktivu o životnom osiguranju[4], za ostala su prethodna pitanja u predmetu C-479/18 usto relevantne i novije direktive 2002/83[5] i 2009/138[6]. Međutim, zbog sadržajnog podudaranja između odredbi direktiva čije se tumačenje zahtijeva, u tom pogledu ne proizlaze nikakve razlike.

5. Člankom 15. stavkom 1. Druge direktive o životnom osiguranju određivalo se:

„Države članice propisuju da svaki ugovaratelj osiguranja koji zaključuje pojedinačni ugovor o životnom osiguranju može otkazati ugovor u roku od 14 do 30 dana od primitka obavijesti o njegovom zaključenju.

Otkaz ugovora oslobađa ugovaratelja osiguranja svih budućih obveza koje proizlaze iz toga ugovora.

Ostale pravne učinke i uvjete otkaza određuje mjerodavno pravo za ugovor kao što je definirano […], posebno u pogledu načina obavješćivanja ugovaratelja osiguranja o zaključenju ugovora.” [neslužbeni prijevod]

Članak 35. stavak 1. Direktive 2002/83 i članak 186. stavak 1. Direktive Solventnost II uvelike odgovaraju toj odredbi.

6. Člankom 31. stavcima 1. i 4. Treće direktive o životnom osiguranju određivalo se:

„1. Ugovaratelju osiguranja se prije zaključenja ugovora o osiguranju priopćavaju najmanje informacije navedene u Prilogu II. dijelu A.

[…]

2 Druga direktiva Vijeća 90/619/EEZ od 8. studenoga 1990. o usklađivanju zakona i drugih propisa u odnosu na izravno životno osiguranje i utvrđivanje odredaba za olakšavanje učinkovitog ostvarivanja slobode pružanja usluga te izmjeni Direktive 79/267/EEZ (SL 1990., L 330, str. 50.), kako je izmijenjena Trećom direktivom Vijeća 92/96/EEZ od 10. studenoga 1992. o usklađivanju zakona i drugih propisa u odnosu na izravno životno osiguranje i izmjeni direktiva 79/267/EEZ i 90/619/EEZ (SL 1992., L 360, str. 1.)

3 Treća direktiva Vijeća 92/96/EEZ od 10. studenoga 1992. o usklađivanju zakona i drugih propisa u odnosu na izravno životno osiguranje i izmjeni direktiva 79/267/EEZ i 90/619/EEZ (SL 1992., L 360, str. 1.) (u daljnjem tekstu: Treća direktiva o životnom osiguranju)

4 Kad se u daljnjem tekstu upućuje na odredbe Direktive 90/619, kako je izmijenjena Direktivom 92/96, naziva ih se odredbama Druge direktive o životnom osiguranju.

5 Direktiva 2002/83/EZ Europskog parlamenta i Vijeća od 5. studenoga 2002. o životnom osiguranju (SL 2002., L 345, str. 1.) (SL, posebno izdanje na hrvatskom jeziku, poglavlje 6., svezak 10., str. 102.)

6 Direktiva 2009/138/EZ Europskog parlamenta i Vijeća od 25. studenoga 2009. o osnivanju i obavljanju djelatnosti osiguranja i reosiguranja (Solventnost II) (SL 2009., L 335, str. 1.) (SL, posebno izdanje na hrvatskom jeziku, poglavlje 6., svezak 10., str. 153. i ispravak SL 2014., L 278, str. 24.) (u daljnjem tekstu: Direktiva Solventnost II). Kad se u nastavku teksta istodobno upućuje na Drugu direktivu o životnom osiguranju, Treću direktivu o životnom osiguranju, Direktivu 2002/83 i Direktivu Solventnost II, te se direktive zajedno nazivaju Direktivama o osiguranju.

4. Detaljne propise za provedbu ovog članka i Priloga II. utvrđuje država članica obveze." [neslužbeni prijevod]

Članak 36. stavak 1. Direktive 2002/83 i članak 185. Direktive Solventnost II sadržavaju odgovarajuće odredbe.

7. U dijelu A Priloga II. („Informacije za ugovaratelje osiguranja") Trećoj direktivi o životnom osiguranju navodile su se informacije koje je trebalo priopćiti ugovaratelju osiguranja prije zaključenja ugovora[7]. U skladu s drugom rečenicom Priloga „informacije, koje se […] priopćavaju u pisanome obliku […] moraju biti formulirane jasno i točno na službenom jeziku države članice obveze"[8] [neslužbeni prijevod]. Među te se informacije u skladu s dijelom A točkom a.13 ubrajao i „[p]ostupak korištenja roka za razmišljanje"[9].

B. Nacionalno pravo

8. Članak 165.a austrijskog Versicherungsvertragsgesetza (Zakon o ugovorima o osiguranju, u daljnjem tekstu: VersVG) u verziji koja se primjenjuje na glavne postupke u predmetima C-356/18 i C-357/18 kao i na glavne postupke A i B u predmetu C-479/18[10] glasio je:

„1. Ugovaratelj osiguranja je ovlašten u roku od dva tjedna od sklapanja ugovora odustati od njega. Ako je osiguratelj odobrio privremeno pokriće osiguranja, za vrijeme njegova trajanja pripada mu odgovarajuća premija.

2. Ako osiguratelj nije ispunio obvezu priopćavanja svoje adrese (članak 9.a stavak 1. točka 1. VAG-a), rok za odustanak iz stavka 1. ne počinje teći sve dok ugovaratelj osiguranja ne sazna tu adresu.

3. Navedeni stavci ne odnose se na ugovore o grupnom osiguranju i na ugovore koji su sklopljeni na razdoblje od maksimalno šest mjeseci."

9. U verziji članka 165.a VersVG-a[11], koja je relevantna za glavni postupak u predmetu C-355/18 i za glavni postupak C u predmetu C-479/18, rok koji se navodi u stavku 1. produljen je na 30 dana. Članak 165.a VersVG-a, u verziji koja je relevantna za glavni postupak D u predmetu C-479/18, sadržava novi stavak 2.a[12], koji glasi kako slijedi:

„2.a Ako je ugovaratelj osiguranja istovremeno potrošač (članak 1. stavak 1. točka 2. Konsumentenschutzgesetza (Zakon o zaštiti potrošača, u daljnjem tekstu: KSchG)), rok za odustanak prema stavku 1. i 2. počinje teći tek kada je ugovaratelj poučen o tom pravu na odustanak."

10. Članak 9.a stavak 1. austrijskog Versicherungsaufsichtsgesetza (Zakon o nadzoru društava za osiguranje, u daljnjem tekstu: VAG) u verzijama relevantnima za glavne postupke (BGBl. br. 447/1996 i BGBl. I br. 34/2015) glasio je, među ostalim:

„1. Ugovaratelja osiguranja mora se kod sklapanja ugovora o osiguranju o riziku koji je pokriven u tuzemstvu, prije nego što preda izjavu o prihvatu ugovorne obveze, pismeno obavijestiti o

[…]

7 Vidjeti također dio A Priloga III. Direktivi 2002/83 i članak 185. Direktive Solventnost II.

8 Vidjeti također dio A Priloga III. Direktivi 2002/83 i članak 185. stavak 6. Direktive Solventnost II.

9 Vidjeti također dio A Priloga III. Direktivi 2002/83 i članak 185. stavak 3. točku (j) Direktive Solventnost II.

10 BGBl. I br. 6/1997

11 BGBl. I br. 95/2006

12 BGBl. I br. 34/2012

6. okolnostima u kojima ugovaratelj osiguranja može opozvati ugovor o osiguranju ili od njega odustati.”

III. Činjenice i glavni postupak

11. Predmet svih glavnih postupaka jesu zahtjevi fizičkih osoba za povrat svih uplaćenih premija osiguranja uključujući kapitalizirane kamate, koje te osobe kao ugovaratelji osiguranja upućuju dotičnim pružateljima životnog osiguranja. Ta potraživanja temelje se na izjavama o odustanku koje su dotični ugovaratelji osiguranja podnijeli dugo nakon sklapanja ugovora, dijelom čak i nakon otkaza predmetnog ugovora (tzv. kasni odustanak).

12. Tužitelji u glavnim postupcima u potporu svojim zahtjevima u biti navode da ih dotični osiguravatelji uopće nisu poučili o njihovu pravu na odustanak (postupak B u predmetu C-479/18) ili su to pak učinili nepravilno. Pouka je bila pogrešna jer je za učinkovitost izjave o odustanku kao uvjet određivala pisani oblik, iako je u skladu s nacionalnim pravom dovoljna neformalna izjava. Ugovaratelje osiguranja time se spriječilo u ostvarivanju prava na odustanak koje imaju na temelju prava Unije, tako da rok za odustanak nije počeo teći.

13. Između ugovaratelja osiguranja koji su tužitelji i osiguravatelja koji su tuženici u glavnim postupcima sporno je pitanje je li u trenutku ostvarivanja prava na odustanak to pravo već bilo prestalo. Nadalje, postoji neslaganje o tome jesu li prava ugovaratelja osiguranja na plaćanje ograničena samo na otkupnu vrijednost u trenutku raskida ugovora ili se sva izvršena plaćanja moraju vratiti u skladu s načelima restitucije.

14. U predmetima C-355/18 do C-357/18 ugovaratelji osiguranja koji su tuženici svoje zahtjeve u biti temelje na tome da su imali pravo na kasni odustanak jer ih se nepravilno poučilo o obliku izjave o odustanku. Nakon što su njihovi zahtjevi prihvaćeni u prvostupanjskom postupku, Landesgericht Salzburg (Zemaljski sud u Salzburgu) koji je uputio zahtjev, kao žalbeni sud, smatra da mu je potrebno tumačenje Suda o relevantnim odredbama direktiva o osiguranju jer ima dvojbe o tome u kojoj se mjeri pouka može smatrati „pogrešnom” ako ugovaratelja osiguranja ne dovodi u zabludu u pogledu postojanja njegova prava na odustanak.

15. U predmetima C-355/18 i C-356/18 odustanak od ugovora izjavljen je nakon što je taj ugovor bio raskinut otkazom odnosno otkupom. Suprotno tomu, u predmetu C-357/18 sporni ugovor o životnom osiguranju u trenutku podnošenja izjave o odustanku nije bio prethodno raskinut otkazom.

16. Povod za zahtjev za prethodnu odluku u predmetu C-479/18 su četiri postupka, koje je podnositelj zahtjeva, Bezirksgericht für Handelssachen Wien (Okružni trgovački sud u Beču), označio kao postupke A do D i koji za predmet imaju slične tužbe ugovaratelja osiguranja protiv dotičnog osiguravatelja radi restitucije u pogledu ugovorâ o životnom osiguranju. Ti ugovaratelji osiguranja također su dugo nakon sklapanja ugovora izjavili da odustaju od ugovora zbog davanja pogrešne pouke, odnosno nedavanja pouke. U postupku B ugovaratelj osiguranja izjavio je da odustaje od ugovora zbog nedavanja pouke nakon otkaza ugovora i naknadne isplate otkupne vrijednosti.

IV. Zahtjev za prethodnu odluku i postupak pred Sudom

17. U predmetima C-355/18 i C-356/18 Landesgericht Salzburg (Zemaljski sud u Salzburgu) uputio je Sudu sljedeća prethodna pitanja:

„1. Treba li članak 15. stavak 1. Direktive 90/619/EEZ (Druga direktiva o životnom osiguranju), kako je izmijenjena Direktivom 92/96/EEZ (Treća direktiva o životnom osiguranju), u vezi s člankom 31. Direktive 92/96/EEZ, tumačiti na način da obavijest o mogućnosti odustanka mora sadržavati i napomenu o tome da za odustanak nije potreban poseban oblik?

2. Može li odustanak zbog pogrešne poduke o pravu na odustanak biti izjavljen i nakon prestanka ugovora o životnom osiguranju zbog otkaza (i otkupa) ugovaratelja osiguranja?”

18. U predmetu C-357/18 Landesgericht Salzburg (Zemaljski sud u Salzburgu) uputio je Sudu samo prvo od tih dvaju prethodnih pitanja.

19. Odlukom predsjednika Suda od 22. lipnja 2018. predmeti C-355/18, C-356/18 i C-357/18 spojeni su u svrhu pisanog i usmenog postupka kao i donošenja presude.

20. U predmetu C-479/18 Bezirksgericht für Handelssachen Wien (Okružni trgovački sud u Beču) odlučio je prekinuti postupke i uputiti Sudu sljedeća prethodna pitanja:

„1. Trebaju li se članak 15. stavak 1. Direktive 90/619/EEZ u vezi s člankom 31. Direktive 92/96/EEZ odnosno članak 35. stavak 1. u vezi s člankom 36. stavkom 1. Direktive 2002/83/EZ odnosno članak 185. stavak 1. u vezi s člankom 186. stavkom 1. Direktive 2009/138/EZ tumačiti na način da – u nedostatku nacionalnih odredaba o učinku pogrešne pouke o pravu na odustanak prije sklapanja ugovora – rok za ostvarivanje prava na odustanak ne počinje teći ako društvo za osiguranje u pouci navede da je odustanak potrebno dati u pisanom obliku, iako se prema nacionalnom pravu odustanak može dati u bilo kojem obliku?

2. (u slučaju potvrdnog odgovora na prvo pitanje:) Treba li članak 15. stavak 1. Direktive 90/619/EEZ u vezi s člankom 31. Direktive 92/96/EEZ tumačiti na način da mu se protivi nacionalna odredba prema kojoj u slučaju nedavanja pouke ili davanja pogrešne pouke o pravu na odustanak prije sklapanja ugovora rok za ostvarivanje tog prava počinje teći u trenutku kada ugovaratelj osiguranja – na bilo koji način – sazna za svoje pravo na odustanak?

3. Treba li članak 35. stavak 1. u vezi s člankom 36. stavkom 1. Direktive 2002/83/EZ tumačiti na način da – u nedostatku nacionalnih odredaba o učinku nedavanja pouke ili davanja pogrešne pouke o pravu na odustanak prije sklapanja ugovora – pravo ugovaratelja osiguranja na odustanak od ugovora prestaje najkasnije nakon što mu je, na temelju njegova otkaza ugovora, isplaćena otkupna vrijednost, čime su ugovorne strane u potpunosti ispunile ugovorne obveze?

4. (u slučaju potvrdnog odgovora na prvo i/ili negativnog odgovora na treće pitanje:) Trebaju li se članak 15. stavak 1. Direktive 90/619/EEZ odnosno članak 35. stavak 1. Direktive 2002/83/EZ odnosno članak 186. stavak 1. Direktive 2009/138/EZ tumačiti na način da im se protivi nacionalna odredba prema kojoj se ugovaratelju osiguranja u slučaju ostvarivanja njegova prava na odustanak mora nadoknaditi otkupna vrijednost (vremenska vrijednost osiguranja izračunana u skladu s priznatim aktuarskim pravilima)?

5. (u slučaju razmatranja i potvrdnog odgovora na četvrto pitanje:) Trebaju li se članak 15. stavak 1. Direktive 90/619/EEZ odnosno članak 35. stavak 1. Direktive 2002/83/EZ odnosno članak 186. stavak 1. Direktive 2009/138/EZ tumačiti na način da im se protivi nacionalna odredba prema kojoj

je, u slučaju ostvarivanja prava na odustanak, pravo na nepromjenjivu kamatnu stopu vraćenih premija zbog zastare ograničeno samo na dio koji obuhvaća posljednje tri godine prije podnošenja tužbe?"

21. Odlukom Suda od 26. veljače 2019. predmet C-479/18 i spojeni predmeti C-355/18, C-356/18 i C-357/18 spojeni su u svrhu usmenog postupka i donošenja presude.

22. U prethodnim postupcima pred Sudom stranke glavnog postupka, Republika Austrija, Češka Republika, Italija i Europska komisija, podnijele su pisana očitovanja. Iste stranke, osim tužitelja u glavnom postupku C u predmetu C-479/18, Italije i Češke Republike, sudjelovale su i u raspravi održanoj 11. travnja 2019.

V. Nadležnost Suda i dopuštenost prethodnih pitanja (predmeti C-355/18, C-356/18 i C-357/18)

A. Nadležnost Suda

23. U predmetima C-355/18, C-356/18 i C-357/18 ugovaratelji osiguranja koji su tužitelji upućuju na relevantnost nacionalnog prava za ocjenu pouke o odustanku i pritom osporavaju nadležnost Suda u pogledu odgovaranja na prethodna pitanja.

24. Ocjena pravilnosti pouke o odustanku u pojedinačnom slučaju zaista se prije svega mora temeljiti na primjenjivom nacionalnom pravu [13]. To najprije proizlazi iz činjenice da u skladu s člankom 31. stavkom 4. Treće direktive o životnom osiguranju, člankom 36. stavkom 4. Direktive 2002/83, odnosno člankom 185. stavkom 8. Direktive Solventnost II države članice propisuju detaljna pravila za provedbu pouke koja se predviđa pravom Unije. Predmet pouke među ostalim je „[p]ostupak korištenja roka za razmišljanje" koji u skladu s člankom 15. stavkom 1. trećim podstavkom Druge direktive o životnom osiguranju, člankom 35. stavkom 1. trećim podstavkom Direktive 2002/83 odnosno člankom 186. stavkom 1. trećim podstavkom Direktive Solventnost II također uređuju države članice.

25. S obzirom na to, u ovom je slučaju u načelu na sudovima koji su uputili zahtjeve da odrede protivi li se nacionalno pravo napomeni u poukama o odustanku u skladu s kojima izjava o odustanku mora biti određenog oblika da bi bila učinkovita.

26. Međutim, prilikom donošenja takvih provedbenih pravila države članice dužne su voditi računa o tome da, „uzimajući u obzir njihov cilj, bude osiguran koristan učinak [Direktiva o osiguranju]" [14]. U tom pogledu na Sudu je da provjeri pridržavaju li se države članice tog općeg ograničenja regulatorne nadležnosti.

27. Usto, sud koji je uputio zahtjev u predmetima C-355/18, C-356/18 i C-357/18 naposljetku pita koji zahtjevi u pogledu oblika izjave o odustanku i pouke o njoj proizlaze iz navedenih odredbi direktiva.

28. Stoga nema dvojbi u pogledu nadležnosti Suda za odgovaranje na prethodna pitanja u predmetima C-355/18, C-356/18 i C-357/18.

13 Vidjeti presudu od 19. prosinca 2013., Endress (C-209/12, EU:C:2013:864, t. 20.), u kojoj je Sud uzeo u obzir prikaz činjenica suda koji je uputio zahtjev i pojasnio da smatra da se dotičnog ugovaratelja osiguranja nije poučilo ili da ga se barem nije dovoljno poučilo.

14 Presuda od 19. prosinca 2013., Endress (C-209/12, EU:C:2013:864, t. 23.)

B. Dostatan prikaz pravnog okvira

29. Osim toga, navodi se nepotpun prikaz relevantnih odredbi nacionalnog prava u odlukama kojima se upućuju zahtjevi za prethodnu odluku u predmetima C-355/18, C-356/18 i C-357/18, zbog čega se traži da ih se odbaci kao nedopuštene.

30. Taj argument tužitelja, odnosno ugovaratelja osiguranja, nije uvjerljiv upravo s obzirom na podjelu nadležnosti između Suda i sudova koji su uputili zahtjeve, a koju ističu obje stranke. Naposljetku, ako je cilj prethodnih pitanja koja se odnose na oblik izjave o odustanku pojašnjenje regulatorne nadležnosti država članica u pogledu utvrđivanja postupka korištenja roka za razmišljanje, prikaz teksta nacionalnih propisa koji su možda primjenjivi na slučaj i način na koji su ih protumačili nacionalni sudovi svakako su u skladu sa zahtjevima iz članka 94. Poslovnika.

31. Stoga su dopuštena sva prethodna pitanja u spojenim predmetima C-355/18, C-356/18 i C-357/18.

VI. Prethodna pitanja

32. Prethodna pitanja u biti se odnose na tri pravna pitanja navedena već na početku [15] ovog mišljenja.

33. Kao prvo, valja odgovoriti na pitanje u kojim slučajevima davanje pouke ima isti učinak kao i nedavanje pouke (A). Naime, s obzirom na to da ugovaratelji osiguranja u glavnim postupcima donose takav zaključak zbog netočnih podataka u predugovornoj informaciji, sud koji je uputio zahtjev u prvom, odnosno jedinom, prethodnom pitanju u predmetima C-355/18, C-356/18 i C-357/18 pita određuje li se Direktivama o osiguranju sadržaj podataka u okviru davanja pouke o odustanku i u kojoj mjeri.

34. U slučaju da se davanje pogrešne pouke o odustanku pod određenim uvjetima može izjednačiti s nedavanjem pouke koju nalaže pravo Unije, kao drugo, u okviru ispitivanja drugog prethodnog pitanja u predmetima C-355/18 i C-356/18 te prvih triju prethodnih pitanja u predmetu C-479/18, valja odgovoriti na pitanje u kojoj se mjeri Direktivama o osiguranju uređuju učinci takve povrede obveze na istjecanje roka za odustanak (B).

35. Ako ugovaratelj osiguranja može ostvariti pravo na odustanak i dugo nakon sklapanja ugovora jer se ugovaratelja osiguranja u tom pogledu nije poučilo u skladu sa zahtjevima prava Unije, valja naposljetku razmotriti pitanja o visini potraživanja ugovaratelja osiguranja u slučaju takvog kasnog odustanka (četvrto i peto prethodno pitanje u predmetu C-479/18) (C).

A. Davanje pogrešne pouke (prvo odnosno jedino prethodno pitanje u predmetima C-355/18, C-356/18, C-357/18)

1. Zahtjevi Direktiva o osiguranju u pogledu davanja pouke o odustanku (prvo, odnosno jedino prethodno pitanje u predmetima C-355/18, C-356/18, C-357/18)

36. U tom pogledu postavlja se pitanje sadržavaju li Direktive o osiguranju uopće, i u kojoj mjeri, zahtjeve koji se odnose na ocjenu podataka koje dotični osiguravatelj mora pružiti u okviru davanja pouke o postupku korištenja roka za razmišljanje. Naime, države članice u načelu su nadležne za utvrđivanje takvih postupaka [16].

15 Vidjeti točku 3. ovog mišljenja.

16 Vidjeti odredbe koje su već navedene u točki 24. ovog mišljenja.

37. Međutim, ugovaratelj osiguranja koji zaključuje pojedinačni ugovor o životnom osiguranju u skladu s Drugom direktivom o životnom osiguranju ima pravo u kratkom roku[17] otkazati taj ugovor. Ugovaratelju osiguranja omogućuje se dakle da i nakon sklapanja ugovora o životnom osiguranju bezuvjetno raskine taj ugovor. Rok počinje teći u trenutku kada se ugovaratelja osiguranja obavijesti o zaključenju ugovora.

38. Kako bi ugovaratelj osiguranja mogao učinkovito ostvarivati to pravo koje mu se jamči pravom Unije, osiguravatelj prije sklapanja ugovora mora ugovaratelju osiguranja dati pouku o postupku korištenja roka za razmišljanje.

39. U predmetu Endress[18] Sud je u tom pogledu pojasnio da se relevantnim odredbama Druge i Treće direktive o životnom osiguranju protivi nacionalna odredba u skladu s kojom se ugovaratelju osiguranja, kada o tom pravu nije obaviješten, priznaje pravo na odustanak najdulje godinu nakon uplate prve premije.

40. Kad nacionalni sudac konkretno ocjenjuje davanje pouke o odustanku, odlučujuće je pitanje raspolaže li ugovaratelj osiguranja na temelju predmetne pouke svim informacijama koje su potrebne za učinkovito ostvarivanje prava na odustanak.

41. Potrebne informacije proizlaze iz primjenjivih odredbi nacionalnog zakonodavstva[19]. Što se tiče oblika i sadržaja pouke o odustanku, relevantnim odredbama Direktiva o osiguranju[20] samo se zahtijeva da odgovarajuće pisane informacije budu formulirane „jasno i točno”[21].

42. Iz toga slijedi da pouka o odustanku u svakom slučaju mora sadržavati informaciju o obliku izjave o odustanku kojeg se valja pridržavati ako u skladu s nacionalnim propisima učinkovitost te izjave ovisi o poštovanju određenog oblika.

43. Kako navodi sud koji je uputio zahtjev, člankom 165.a VersVG-a, koji taj sud smatra relevantnom odredbom nacionalnog prava, ni u jednoj od njegovih verzija relevantnih za glavne postupke nije se predviđalo da izjava o odustanku mora biti određenog oblika kako bi bila učinkovita[22]. S obzirom na to, sud koji je uputio zahtjev najprije pita je li za davanje točne pouke ugovaratelju osiguranja potrebno u predugovornoj informaciji izričito istaknuti da odustanak ne ovisi o određenom obliku izjave.

44. Na to se nadovezuje i pitanje treba li, s obzirom na navedeno, osiguravatelj imati slobodu da u predugovornoj informaciji predvidi određeni oblik izjave o odustanku kako bi njezino podnošenje bilo učinkovito.

17 Taj rok može iznositi od 14 do 30 dana, ovisno o provedbi države članice.

18 Presuda od 19. prosinca 2013., Endress (C-209/12, EU:C:2013:864, t. 25. i 26.)

19 Vidjeti točku 24. ovog mišljenja.

20 Članak 31. u vezi s dijelom A Priloga II. Trećoj direktivi o životnom osiguranju, članak 36. u vezi s dijelom A Priloga III. Direktivi 2002/83 i članak 185. stavak 6. prvi podstavak Direktive Solventnost II

21 Vidjeti također presudu od 19. prosinca 2013., Endress (C-209/12, EU:C:2013:864, t. 25.), u skladu s kojom ugovaratelj osiguranja mora dobiti „točnu” informaciju vezano uz svoje pravo na odustanak.

22 Vidjeti uzastopne verzije članka 165.a VersVG-a navedene u točkama 8. i 9. ovog mišljenja. Članak 165.a VersVG-a stavljen je izvan snage 31. prosinca 2018. Gesetzom zur Änderung des Versicherungsvertragsgesetzes des Konsumentenschutzgesetzes und des Versicherungsaufsichtsgesetzes 2018 (Zakon o izmjeni Zakona o ugovorima o osiguranju, Zakona o zaštiti potrošača i Zakona o nadzoru društava za osiguranje iz 2018.) (BGBl. I br. 51/2018). Od 1. siječnja 2019. člankom 5.c stavkom 4. VersVG određuje se da odustanak treba priopćiti „u pisanom obliku”.

2. Ocjena u skladu s pravom Unije mogućnosti odustanka u bilo kojem obliku

45. Austrijska vlada pravilno ističe da regulatorna nadležnost država članica u pogledu uvjeta za ostvarivanje prava na odustanak, koja se izričito priznaje Direktivama o osiguranju, obuhvaća i pitanje može li se odustanak priopćiti u bilo kojem obliku ili je, naprotiv, potrebno pridržavati se određenog oblika.

46. Ako nacionalni zakonodavac ne odredi oblik izjave o odustanku kojeg se valja pridržavati kako bi njezino podnošenje imalo učinka, u načelu se također u skladu s nacionalnim pravom određuje može li se, i po potrebi pod kojim uvjetima, ugovoriti obvezni oblik. U glavnim postupcima konkretno je riječ o podacima u predugovornoj informaciji u skladu s kojima je potrebno podnijeti pisanu izjavu odnosno pridržavati se pisanog oblika kako bi odustanak imao učinka. Kao što navodi sud koji je uputio zahtjev u predmetu C-479/18, potpisani oblik [23] u skladu s člankom 886. austrijskog Allgemeines Bürgerliches Gesetzbucha (Opći građanski zakonik) podrazumijeva vlastoručni potpis osobe koja podnosi izjavu, odnosno kvalificirani elektronski potpis.

47. Međutim, sudovi koji su uputili zahtjev različito odgovaraju na ta pitanja o tumačenju nacionalnog prava. Dok sud koji je uputio zahtjev u predmetu C-479/18 s obzirom na tekst prvog prethodnog pitanja očito pretpostavlja da se ugovaranje obveznog oblika na temelju napomene u pouci o odustanku protivi slobodi u pogledu oblika koja je utvrđena zakonom, sud koji je uputio zahtjev u predmetima C-355/18 do C-357/18 ističe da „ugovaranje potpisanog oblika izjave o odustanku prema nacionalnom pravu nije zabranjeno”.

48. U tom pogledu valja podsjetiti na to da su nacionalni sudovi koji moraju tumačiti nacionalno pravo obvezni to pravo tumačiti u najvećoj mogućoj mjeri u svjetlu teksta i svrhe relevantne direktive [24]. Ako se nacionalno pravo protivi proizvoljnom potpisanom obliku izjave (ili nije ugovoren potpisani oblik), obveza davanja pouke koja je propisana pravom Unije možda je bespredmetna. Naime, samo upućivanje na slobodu u pogledu oblika ne omogućuje ugovaratelju osiguranja da pod određenim uvjetima učinkovito ostvari svoje pravo na odustanak.

49. Naime, obično upućivanje na mogućnost da se odustanak priopći u bilo kojem obliku ugovaratelju osiguranja ne omogućuje pravno sigurno ostvarivanje prava na odustanak. Stoga se, među ostalim, točan trenutak i sadržaj usmene ili telefonske izjave o odustanku u pravilu gotovo i ne može dokazati. Pravna nesigurnost koja tako nastaje osobito je protivna cilju Direktiva o osiguranju da se ugovaratelju osiguranja davanjem točne pouke omogući učinkovito i pravno sigurno ostvarivanje prava na odustanak. S obzirom na to, u međuvremenu i austrijsko pravo, od 1. siječnja 2019., izričito predviđa pisani oblik [25]. Time bi se također moglo objasniti zašto su u drugim državama članicama u kojima oblik izjave o odustanku nije uređen zakonom relevantne informacije iz pouke o odustanku, odnosno iz prijedloga ugovora o osiguranju, koje se odnose na oblik izjave o odustanku [26].

23 Od toga valja razlikovati „pisani oblik” u smislu članka 1.d VersVG-a, čiji je jedini uvjet da se iz izjave „može prepoznati” da je riječ o osobi koja podnosi izjavu.

24 Vidjeti osobito presudu od 19. travnja 2016., DI (C-441/14, EU:C:2016:278, t. 31. i navedena sudska praksa).

25 Vidjeti bilješku 22.

26 Vidjeti na primjer članak 177. stavak 2. talijanskog Codice delle Assicurazioni Private (Zakonik o privatnim osiguranjima), u skladu s kojim „I termini e le modalità per l'esercizio dello stesso devono essere espressamente evidenziati nella proposta e nel contratto di assicurazione”. Slično je i u ICOBS-u Ujedinjene Kraljevine (https://www.handbook.fca.org.uk/handbook/ICOBS/): vidjeti ICOBS 6.3.1. stavak 2. u vezi s ICOBS 7.1.

50. Naposljetku, iz usporedbe s odredbama o pravu na odustanku iz članka 6. Direktive 2002/65 o trgovanju na daljinu financijskim uslugama [27], koje su u načelu primjenjive na ugovore o životnom osiguranju [28] ako se ti ugovori sklapaju na daljinu s potrošačima, proizlazi da proizvoljni obvezni oblik mora biti dopušten. Naime, što se tiče oblika izjave o odustanku, člankom 6. stavkom 6. drugom rečenicom Direktive 2002/65 određuje se da potrošač mora priopćiti svoj odustanak „prije isteka relevantnog roka, poštujući praktične upute koje je dobio [od dobavljača], i to sredstvima koja je moguće dokazati u skladu s nacionalnim pravom". Iz toga je u svakom slučaju jasno da zakonodavac Unije pridaje posebnu važnost pravno sigurnom dokazu u pogledu izjave o odustanku upravo u pružanju financijskih usluga, među koje se ubrajaju i pojedinačni ugovori o životnom osiguranju.

51. Iz prethodnih razmatranja proizlazi da se davanjem pouke o odustanku ne jamči mogućnost učinkovitog ostvarivanja prava na odustanak ugovaratelju osiguranja ako je ta pouka ograničena na upućivanje na mogućnost da se odustanak priopći u bilo kojem obliku. Naprotiv, ta mogućnost može se zajamčiti samo pravno obvezujućim određivanjem oblika kojeg se valja pridržavati prilikom podnošenja izjave o odustanku. Stoga proizvoljni potpisani oblik ne samo da je dopušten u skladu s pravom Unije, nego je čak propisan. Ako dakle oblik kojeg se valja pridržavati nije određen zakonom, treba ga odrediti preciznim podacima u predugovornoj informaciji o pravu na odustanak.

52. Točno je da nacionalni sudovi kojima je povjereno tumačenje nacionalnog prava trebaju odlučiti je li moguće tumačiti nacionalno pravo u skladu s direktivama. Ako je to tako [29], u skladu s pravom Unije nacionalno pravo treba tumačiti u smislu da se obvezni oblik može učinkovito dogovoriti. Time bi se također isključila mogućnost da pogrešna pouka o odustanku proizlazi neposredno iz takvog dogovora.

53. To ne utječe na ovlast sudova koji su uputili zahtjeve da u pojedinačnom slučaju provjere jesu li sporne informacije u pouci o odustanku formulirane dovoljno jasno i točno te predstavlja li dogovoreni oblik ugovaratelju osiguranja pretjerano otežavanje u pogledu ostvarivanja prava na odustanak.

54. Što se tiče spornih informacija iz glavnih postupaka, nacionalni sudac trebao bi ispitati jesu li dotične informacije dovoljne kako bi ugovaratelj osiguranja po potrebi mogao pravovaljano priopćiti svoj odustanak. Ako je u skladu s tim informacijama za odustanak potrebna pisana izjava koju je na temelju nacionalnog prava očito potrebno potpisati [30], tada među ostalim valja pojasniti je li ugovaratelj osiguranja o tome dostatno obaviješten.

55. Prilikom provjere pitanja predstavljaju li informacije o obliku kojeg se valja pridržavati ugovaratelju osiguranja pretjerano otežavanje u pogledu ostvarivanja prava na odustanak, bila bi od pomoći usporedba s drugim izjavama koje se temelje na pravnom poslu i za koje postoji obvezan oblik. Puko postojanje manje strogog oblika, kao što je pisani oblik u usporedbi s potpisanim oblikom u skladu s austrijskim pravom [31], nije dovoljno za pretpostavku pretjeranog otežavanja.

27 Direktiva 2002/65 Europskog parlamenta i Vijeća od 23. rujna 2002. o trgovanju na daljinu financijskim uslugama koje su namijenjene potrošačima i o izmjeni Direktive Vijeća 90/619/EEZ i direktiva 97/7/EZ i 98/27/EZ (SL 2002., L 271, str. 16.) (SL, posebno izdanje na hrvatskom jeziku, poglavlje 6., svezak 9., str. 102.)

28 Osim u slučaju iznimki iz članka 6. stavka 2. točke (a) Direktive 2002/65, koje se među ostalim odnose na ugovore o životnom osiguranju povezane s investicijskim fondovima.

29 Vidjeti u tom smislu pretpostavku suda koji je uputio zahtjev u spojenim predmetima C-355/18 do C-357/18, navedenu u točki 47. ovog mišljenja.

30 Vidjeti točku 46. ovog mišljenja.

31 Vidjeti bilješku 23.

56. S obzirom na te okolnosti, na prvo odnosno jedino prethodno pitanje u spojenim predmetima C-355/18, C-356/18 i C-357/18 valja odgovoriti kako slijedi: Članak 15. stavak 1. Direktive 90/619/EEZ (Druga direktiva o životnom osiguranju), kako je izmijenjena Direktivom 92/96/EEZ (Treća direktiva o životnom osiguranju), u vezi s člankom 31. Direktive 92/96/EEZ, treba tumačiti na način da obavijest o mogućnosti odustanka ne mora sadržavati napomenu o tome da za odustanak nije potreban poseban oblik. Naprotiv, napomena o posebnom obliku kojeg se valja pridržavati ne samo da je dopuštena u skladu s pravom Unije, nego je obvezna.

B. Pravne posljedice u slučaju davanja pogrešne pouke o odustanku (prvo i drugo prethodno pitanje u predmetu C-479/18)

1. Jednake pravne posljedice u slučaju davanja pogrešne pouke i nedavanja pouke o odustanku? (prvo prethodno pitanje u predmetu C-479/18)

57. Iako se u skladu s nacionalnim pravom odustanak može priopćiti u bilo kojem obliku, Sud koji je uputio zahtjev očito smatra da upućivanje na pisani oblik dovodi do pogrešne pouke. Ne slažem se s tom tezom [32]. Stoga ću se samo podredno baviti pravnim posljedicama davanja pogrešne pouke o odustanku. U tom pogledu riječ je o prenošenju zaključka iz presude Endress, u skladu s kojom rok za odustanak ne počinje teći u slučaju nedavanja pouke.

58. Pravom Unije ne uređuju se pravne posljedice ni u pogledu nedavanja pouke ni u pogledu davanja pogrešne pouke o odustanku [33].

59. Kao što to jednoglasno navode Bezirksgericht für Handelssachen Wien (Okružni trgovački sud u Beču), koji je uputio zahtjev, i austrijska vlada, učinci nedavanja pouke o odustanku na istek roka za odustanak u austrijskom pravu najprije [34] nisu bili izričito uređeni. Međutim, Oberster Gerichtshof (Vrhovni sud) u presudi od 2. rujna 2015. [35] analogno je primijenio članak 165.a stavak 2. VersVG-a, koji se u skladu sa svojim tekstom odnosi samo na slučaj kada nije objavljena adresa osiguravatelja te je upućujući na sudsku praksu Suda [36] odlučio da je davanje pogrešne pouke o odustanku, koja se u predmetnom slučaju odnosila na netočnu informaciju o trajanju roka za odustanak, jednako nedavanju pouke. Stoga rok za odustanak nije mogao početi teći.

60. U svakom slučaju, takvo tumačenje nacionalnih propisa u skladu je sa smislom i svrhom propisa prava Unije o odustanku predviđenom u Direktivama o osiguranju. Naime, ako podaci u predugovornoj informaciji nisu dovoljni kako bi se osiguralo ugovaratelju osiguranja da učinkovito ostvari pravo na odustanak koje mu pripada, takva pogrešna pouka ima isti učinak kao i nedavanje pouke. Do toga može doći zbog nepreciznih informacija ili odabira oblika koji prekomjerno otežava ostvarivanje prava na odustanak. Takva pogrešna izjava o odustanku ne može pokrenuti rok.

61. Međutim, rok počinje teći ako društvo za osiguranje u pouci točno navede da je izjavu o odustanku potrebno podnijeti u pisanom obliku, iako je u skladu s nacionalnim pravom odustanak moguć u bilo kojem obliku [37].

32 Vidjeti moja prethodna razmatranja u dijelu A.

33 U pogledu nedavanja pouke vidjeti osobito presudu od 19. prosinca 2013., Endress (C-209/12, EU:C:2013:864, t. 22.)

34 Odgovarajuća odredba tek je 1. srpnja 2012. dodana u članak 165.a VersVG-a (njegovim novim stavkom 2.a). Vidjeti točku 9. ovog mišljenja.

35 Broj spisa 7 Ob 107/15h

36 Oberster Gerichtshof (Vrhovni sud, Austrija) u tom pogledu upućuje na presude Suda u predmetima Endress (presuda od 19. prosinca 2013., C-209/12, EU:C:2013:864) i Hamilton (presuda od 10. travnja 2008., C-412/06, EU:C:2008:215).

37 Vidjeti moj prijedlog odgovora na prvo odnosno jedino prethodno pitanje u spojenim predmetima C-355/18, C-356/18 i C-357/18, t. 56.

62. Stoga predlažem Sudu da na prvo prethodno pitanje u predmetu C-479/18 odgovori kako slijedi:

Članak 15. stavak 1. Direktive 90/619/EEZ (Druga direktiva o životnom osiguranju), kako je izmijenjena Direktivom 92/96/EEZ (Treća direktiva o životnom osiguranju) u vezi s člankom 31. Direktive 92/96/EEZ odnosno člankom 35. stavkom 1. u vezi s člankom 36. stavkom 1. Direktive 2002/83/EZ odnosno člankom 185. stavkom 1. u vezi s člankom 186. stavkom 1. Direktive 2009/138/EZ treba tumačiti na način da – u nedostatku nacionalnih odredaba o pravnim posljedicama pogrešne pouke o pravu na odustanak prije sklapanja ugovora – rok za ostvarivanje prava na odustanak počinje teći ako društvo za osiguranje u pouci navede da je odustanak potrebno dati u pisanom obliku, iako se prema nacionalnom pravu odustanak može dati u bilo kojem obliku.

2. Početak roka u slučaju drukčijeg načina informiranja o pravu na odustanak (drugo prethodno pitanje u predmetu C-479/18)

63. U svojem drugom prethodnom pitanju koje je, kako navodi sud koji je uputio zahtjev, relevantno samo za postupak (A), taj sud pita počinje li rok za odustanak teći već u trenutku kad ugovaratelj osiguranja, unatoč nedavanju pouke ili davanju pogrešne pouke, sazna za svoje pravo na odustanak. To se pitanje upućuje samo za slučaj da rok u okolnostima o kojima je riječ ionako ne počinje teći („u slučaju potvrdnog odgovora na prvo prethodno pitanje"). Budući da se u ovom slučaju smatra da je rok počeo teći [38], pitanje početka roka u slučaju drukčijeg načina informiranja valja razmotriti samo podredno.

64. U skladu s tekstom Direktiva o osiguranju, obveza davanja pouke o pravu na odustanak isključivo je na osiguravatelju, pri čemu predmet poduke nije samo pravo na odustanak, nego i postupak korištenja roka za razmišljanje [39]. Upravo zato što poduka mora omogućiti učinkovito ostvarivanje prava na odustanak, sama činjenica da je ugovaratelj osiguranja saznao za to pravo na odustanak nije dovoljna kako bi rok za odustanak počeo teći [40].

65. Usto, u prilog tomu da se u slučajevima kad osiguravatelj nije pružio pravilnu pouku ne uzima u obzir obaviještenost ugovaratelja osiguranja o njegovu pravu na odustanak govori i s time povezana nesigurnost u pogledu trenutka obaviještenosti i njegove dokazivosti. Stoga za početak roka nije dovoljno da ugovaratelj osiguranja na drukčiji način sazna za svoje pravo na odustanak.

66. Usto sud koji je uputio zahtjev i Komisija pravilno ističu da se od osiguravatelja ne zahtjeva da ispune obvezu davanja pouke koju imaju na temelju prava Unije ako je to što je ugovaratelj osiguranja saznao za pravo na odustanak unatoč nedavanju pravilne pouke, među ostalim, i o postupku korištenja roka za razmišljanje dovoljno kako bi počeo teći rok za odustanak [41].

67. Stoga, podredno, predlažem Sudu da na drugo prethodno pitanje u predmetu C-479/18 odgovori kako slijedi: Članak 15. stavak 1. Direktive 90/619/EEZ (Druga direktiva o životnom osiguranju), kako je izmijenjena Direktivom 92/96/EEZ (Treća direktiva o životnom osiguranju), u vezi s člankom 31. Direktive 92/96/EEZ treba tumačiti na način da mu se protivi nacionalna odredba prema kojoj u slučaju nedavanja pouke ili davanja pogrešne pouke o pravu na odustanak prije sklapanja ugovora rok za ostvarivanje tog prava počinje teći u trenutku kada ugovaratelj osiguranja – na bilo koji način – sazna za svoje pravo na odustanak.

38 Vidjeti točku 61. ovog mišljenja.

39 Članak 31. stavak 1. Treće direktive o životnom osiguranju u vezi s točkom (a).13 dijelom A Priloga II.; članak 36. stavak 1. Direktive 2002//83 u vezi s točkom (a).13 dijelom A Priloga III.; članak 185. stavak 3. točka (j) Direktive Solventnost II

40 Vidjeti u tom smislu i mišljenje nezavisne odvjetnice E. Sharpston u predmetu Endress (C-209/12, EU:C:2013:472, t. 47.).

41 To vrijedi i u slučaju kad se osiguravateljeva povreda obveze davanja pouke može dokazati nadzornim mjerama na temelju nacionalnog prava (kao što je izricanje administrativnih kazni).

3. Mogućnost odustanka nakon otkaza ugovora o životnom osiguranju i isplate otkupne vrijednosti? (drugo prethodno pitanje u predmetima C-355/18 i C-356/18, treće prethodno pitanje u predmetu C-479/18)

68. Svojim pitanjima sudovi koji su uputili zahtjev u biti žele znati nalaže li se u Direktivama o osiguranju da ugovaratelj osiguranja mora iskoristiti pravo na odustanak i nakon otkaza ugovora te naknadne isplate otkupne vrijednosti.

69. U svim glavnim postupcima koji se temelje na već otkazanom ugovoru osiguravatelji također osporavaju mogućnost odustanka, uz obrazloženje da odustanak od već otkazanog ugovora nije moguće već zbog toga što iz otkazanog ugovora ne mogu proizaći nikakve buduće obveze. Prema njihovu mišljenju, u protivnom bi se izgubio smisao oslobođenja ugovaratelja osiguranja od svih budućih obveza koje proizlaze iz ugovora, a koje se nalaže člankom 15. stavkom 1. drugim podstavkom Druge direktive o životnom osiguranju.

70. Austrijska vlada slaže se s tom tvrdnjom te, nadalje, upućuje na presudu Suda u predmetu Hamilton, u skladu s kojom sintagma „[p]otrošač ima pravo odreći se učinaka svoje obveze" iz članka 5. Direktive 85/577[42] logički podrazumijeva da predmetna obveza u trenutku ostvarivanja prava na odustanak još postoji[43].

71. Ta argumentacija možda je uvjerljiva *prima facie*. Već sklopljeni ugovor obično više ne ostavlja mjesta za ostvarivanje potestativnih prava kao što je odustanak. Međutim, različitim pravnim posljedicama koje nacionalno pravo predviđa u slučaju otkaza ugovora i odustanka[44] zabranjuje se ograničavanje na takav formalni i površan način razmatranja. Naprotiv, postoji niz razloga koji idu u prilog tome da u slučaju nedavanja pouke ili davanja pogrešne pouke pravo na odustanak ostaje netaknuto čak i kad je riječ o otkazu ugovora. Ugovaratelj osiguranja tada po potrebi ima pravo na razliku između iznosa dugovanog na temelju nacionalnog propisa o pravnim posljedicama restitucije ugovora nakon njegova otkazivanja i otkupne vrijednosti njegova ugovora koja je već isplaćena.

72. Naime, presuda Endress najprije se može tumačiti na način da u slučaju nedavanja pouke odustanak treba biti dopušten i nakon otkaza ugovora. Točno je da se izreka odnosi samo na to da u slučaju nedavanja pouke ne počinje teći rok. Međutim, W. Endress otkazao je ugovor te mu je isplaćena otkupna vrijednost tog ugovora[45]. U slučaju da, posljedično, od samog početka više nije postojala mogućnost odustanka, Sud je, strogo gledano, trebao odbaciti prethodno pitanje kao hipotetsko.

73. Zaključci koji proizlaze iz presude Hamilton[46] u pogledu Direktive 85/577 u ovom slučaju nisu bitni. Naime, ta presuda odnosi se na to je li s navedenom direktivom usklađena nacionalna odredba koja propisuje takav prestanak mjesec dana nakon što su ugovorne stranke u potpunosti izvršile obveze koje proizlaze iz ugovora. Međutim, u ovom slučaju kao i u presudi Endress nije riječ o takvoj odredbi jer dotični nacionalni zakonodavac nije donio takvu odredbu u vezi s ugovorima o životnom osiguranju. Naprotiv, u austrijskom pravu očito nedostaje odredba o vremenskom trajanju prava na odustanak, kao što jasno proizlazi već iz teksta trećeg prethodnog pitanja u predmetu C-479/18[47].

42 Direktiva Vijeća 85/577/EEZ od 20. prosinca 1985. za zaštitu potrošača u pogledu ugovora sklopljenih izvan poslovnih prostorija (SL 1985., L 372, str. 31.) (SL, posebno izdanje na hrvatskom jeziku, poglavlje 15., svezak 13., str. 3.). Ta je direktiva stavljena izvan snage i zamijenjena Direktivom 2011/83/EU Europskog parlamenta i Vijeća od 25. listopada 2011. o pravima potrošača (SL 2011., L 304, str. 64.) (SL, posebno izdanje na hrvatskom jeziku, poglavlje 15., svezak 8., str. 260.).

43 Presuda od 10. travnja 2008., Hamilton (C-412/06, EU:C:2008:215, t. 42.)

44 U svojem pisanom očitovanju u predmetu C-479/18 austrijska vlada, kao i sud koji je uputio zahtjev, u tom pogledu pojašnjava da se ugovaratelju osiguranja u slučaju odustanka nakon pravilne pouke vraćaju sve uplate koje je već izvršio, umanjene za iznose premija za već odobreno pokriće osiguranja.

45 Presuda od 19. prosinca 2013. (C-209/12, EU:C:2013:864, t. 14.)

46 Presuda od 19. prosinca 2013. (C-209/12, EU:C:2013:864)

47 Naime, pitanje se odnosi na slučaj u kojem je riječ o „nedostatku nacionalnih odredaba o učinku nedavanja pouke ili davanja pogrešne pouke o pravu na odustanak prije sklapanja ugovora".

74. Nadalje, Direktive o osiguranju ugovaratelju osiguranja jamče učinkovito ostvarivanje prava na odustanak, kako je uređeno u predmetnom nacionalnom propisu. Taj propis sadržava i slobodu odabira između odustanka i otkaza. Međutim, ugovaratelj osiguranja koji nije obaviješten o pravu na odustanak i točnom postupku korištenja roka za razmišljanje ne može ostvariti tu slobodu odabira.

75. Usto, ugovaratelj osiguranja ne smije otkazom praktično slučajno izgubiti pravo na odustanak. U tom slučaju ugovaratelj osiguranja koji iskoristi jedinu mogućnost koja mu se nudi kako bi raskinuo nepovoljan ugovor bio bi u lošijem položaju nego ugovaratelj osiguranja koji ne poduzima ništa. Naime, to bi se osobito protivilo svrsi prava na odustanak predviđenog u pravu Unije, a to je dati ugovaratelju osiguranja jednostavnu mogućnost da raskine ugovor koji ne odgovara njegovim očekivanjima, potrebama ili financijskim sredstvima [48].

76. Ugovaratelj osiguranja u takvom slučaju ne gubi ni pravo na odustanak. Pravo se gubi ako je od mogućnosti njegova ostvarivanja protekao dulji period i ako se dogode posebne okolnosti zbog kojih se zakašnjelo ostvarivanje tog prava čini kao povreda načela dobre vjere jer se više nije očekivalo. Međutim, u ovom slučaju svakako nedostaje legitimno očekivanje osiguravatelja. Naime, on je sam prouzročio tu situaciju time što ugovaratelju osiguranja nije dao pravilnu pouku o odustanku [49].

77. Tomu još treba dodati da se otkupna vrijednost [50] ugovora o osiguranju koja se u slučaju otkaza mora nadoknaditi, kad je riječ o starim ugovorima, također nalazi znatno ispod vrijednosti ukupno uplaćenih doprinosa. Međutim, gubitak prava na odustanak nakon otkaza ugovora i naknadne isplate njegove otkupne vrijednosti upravo bi spriječio primjenu nacionalnog propisa o povratu već izvršenih davanja te bi stoga obuhvaćao usklađivanje pravnih posljedica odustanka s pravnim posljedicama otkaza [51]. To bi dovelo do bespredmetnosti prava na odustanak koje je zajamčeno pravom Unije.

78. S obzirom na sve te razloge predlažem Sudu da na drugo prethodno pitanje u predmetima C-355/18 i C-356/18 i treće prethodno pitanje u predmetu C-479/18 odgovori kako slijedi: Članak 15. stavak 1. Direktive 90/619/EEZ (Druga direktiva o životnom osiguranju), kako je izmijenjena Direktivom 92/96/EEZ (Treća direktiva o životnom osiguranju), u vezi s člankom 31. Direktive 92/96/EEZ i članak 35. stavak 1. u vezi s člankom 36. stavkom 1. Direktive 2002/83/EZ treba tumačiti na način da ugovaratelj osiguranja zbog nedavanja pouke ili davanja pogrešne pouke može priopćiti odustanak i nakon što mu je, na temelju njegova otkaza ugovora, već isplaćena otkupna vrijednost, ako se nacionalnim pravom ne uređuju pravne posljedice nedavanja pouke ili davanja pogrešne pouke.

C. Zahtjevi prava Unije u pogledu restitucije ugovora nakon ostvarivanja kasnog odustanka (četvrto i peto prethodno pitanje u predmetu C-479/18)

79. Četvrtim i petim prethodnim pitanjem u predmetu C-479/18 želi se saznati u kojoj se mjeri potraživanja ugovaratelja osiguranja mogu ograničiti pri ostvarivanju prava na odustanak zbog nedavanja pouke ili davanja pogrešne pouke.

48 Vidjeti samo Binon, J.-M., Droit des assurances de personnes – Aspects civils, techniques et sociaux, 2. izd., 2016., Larcier, Bruxelles, t. 379. Stoga odustanak pridonosi mogućnosti učinkovitog korištenja raznolikom ponudom na unutarnjem tržištu osiguranja. Vidjeti u tom pogledu uvodnu izjavu 23. Treće direktive o životnom osiguranju i gotovo identične uvodne izjave 52. Direktive 2002/83, kao i njezine uvodne izjave 46.

49 Vidjeti presudu od 19. prosinca 2013., Endress (C-209/12, EU:C:2013:864, t. 30.), u skladu s kojom se osiguratelj ne smije „valjano pozivati na razloge pravne sigurnosti kako bi popravio položaj koji je prouzročen njegovim vlastitim propustom da ispuni zahtjeve […] o priopćavanju […] informacija […] koje se odnose na pravo ugovaratelja da otkaže ugovor”.

50 Otkupna vrijednost u Austriji definirana je člankom 176. stavkom 3. VersVG-a kao vremenska vrijednost osiguranja koja se računa „u skladu s priznatim aktuarskim pravilima na temelju osnovice izračuna premija za kraj tekućeg razdoblja osiguranja”.

51 Što se tiče ograničenja nacionalne regulatorne nadležnosti s obzirom na pravne posljedice odustanka, vidjeti također odjeljak C ovog mišljenja.

80. Direktivama o osiguranju određuju se učinci odustanka samo u slučaju davanja pravilne pouke. Članak 15. stavak 1. drugi podstavak Druge direktive o životnom osiguranju i u tom pogledu istovjetne odredbe koje su slijedile [52] samo pojašnjavaju da otkaz ugovora oslobađa ugovaratelja osiguranja „svih budućih obveza koje proizlaze iz toga ugovora", dok se u trećem podstavku s obzirom na „[o]stale pravne učinke i uvjete otkaza" upućuje na ugovorno pravo.

81. Ni iz teksta ni iz povijesti nastanka Direktiva o osiguranju ne proizlazi treba li se upućivanje na ugovorno pravo radi uređivanja građanskopravnih posljedica odustanka neposredno nakon sklapanja ugovora primjenjivati i u slučaju kasnog odustanka zbog nedavanja pouke ili davanja pogrešne pouke [53].

82. Iz toga proizlazi da se predmetne nacionalne odredbe o uređivanju građanskopravnih posljedica odustanka mogu ocijeniti isključivo s obzirom na pitanje jamče li u dovoljnoj mjeri koristan učinak Direktiva o osiguranju te poštuju li pritom cilj koji se tim direktivama želi postići.

1. Ograničenje potraživanja ugovaratelja osiguranja na isplatu otkupne vrijednosti (četvrto prethodno pitanje u predmetu C-479/18)

83. Svojim četvrtim pitanjem sud koji je uputio zahtjev pita protivi li se pravu Unije nacionalna odredba prema kojoj se ugovaratelju osiguranja u slučaju ostvarivanja njegova prava na odustanak treba nadoknaditi otkupna vrijednost.

84. U prethodnim točkama obrazlaže se da pravo na odustanak ugovaratelja osiguranja u slučaju nedavanja pouke ili davanja pogrešne pouke treba ostati netaknuto čak i nakon otkaza ugovora i naknadne isplate otkupne vrijednosti njegova ugovora [54]. Razlog tomu naposljetku su različite pravne posljedice otkaza ugovora i odustanka, neovisno o tome kako su one uređene nacionalnim odredbama. Nije neuobičajeno da otkazi u načelu imaju učinak *ex nunc* ili *pro futuro*, dok odustanak dovodi do nastanka obveze povrata *ex tunc*. Točno je da se u Direktivama o osiguranju određuje da ugovaratelja osiguranja u slučaju odustanka nakon pravilne pouke treba osloboditi „svih budućih obveza koje proizlaze iz toga ugovora" [55]. Direktivama o osiguranju prepušta se uređenje ostalih pravnih učinaka odustanka, a time i učinak odustanka na već izvršena davanja, nacionalnom zakonodavcu pri čemu se poštuje načelo djelotvornosti.

85. Stoga se pravo na odustanak zajamčeno pravom Unije ne može neutralizirati tako da nacionalni zakonodavac donese određeni propis o pravnim posljedicama u slučaju kasnog odustanka zbog nedavanja pouke ili davanja pogrešne pouke koji odgovara pravnim posljedicama otkaza u skladu s nacionalnim pravom [56]. Naposljetku, tad više nije riječ o učinkovitom pravu na odustanak, nego o izvanrednom pravu otkaza.

86. Ako se takvim propisom o pravnim posljedicama ograničavaju potraživanja ugovaratelja osiguranja u usporedbi s povratom u skladu s propisima o stjecanju bez osnove, taj propis, osim toga, ne smije dovesti do toga da se ostvarivanje prava na odustanak zbog očekivanih financijskih posljedica praktično više ne isplati.

52 Članak 35. stavak 1. Direktive 2002/83 i članak 186. Direktive Solventnost II

53 Vidjeti u tom smislu i presudu njemačkog Bundesgerichtshofa (Savezni vrhovni sud, Njemačka) u pogledu predmeta Endress (BGH IV ZR 76/11, t. 42.), s obzirom na presudu Suda u tom predmetu (presuda od 19. prosinca 2013., C-209/12, EU:C:2013:864, t. 22.)

54 Vidjeti točku 78. ovog mišljenja.

55 Članak 15. stavak 1. drugi podstavak Druge direktive o životnom osiguranju, članak 35. stavak 1. drugi podstavak Direktive 2002/83 i članak 186. stavak 1. drugi podstavak Direktive Solventnost II

56 U verziji članka 176. stavka 1. VersVG-a, koja je bila na snazi do 31. prosinca 2018., određivalo se da osiguravatelj mora nadoknaditi otkupnu vrijednost osiguranja ako se „odustane od kapitalnog osiguranja za slučaj smrti, koje je takve vrste da je sigurna osigurateljeva obveza plaćanja ugovorenog kapitala, ako se isto otkaže ili ga se pobije".

87. Do toga može doći u slučaju kasnog odustanka ako se pravne posljedice odustanka izjednače s pravnim posljedicama otkaza. Naime, što više vremena prođe od sklapanja ugovora, to je veći iznos već uplaćenih doprinosa čiji značajan dio [57] ugovaratelj osiguranja nepovratno gubi zbog tog izjednačavanja. To je protivno cilju Direktiva o osiguranju da se ugovaratelju osiguranja zajamči učinkovito ostvarivanja prava na odustanak.

88. Takvo opće ograničavanje potraživanja ugovaratelja osiguranja ne može se opravdati ni time da se tako osigurava jednako postupanje prema svim ugovarateljima osiguranja. Naime, ugovaratelji osiguranja koji se odluče na kasni odustanak zbog nedavanja pouke ili davanja pogrešne pouke nisu u istom položaju kao ugovaratelji osiguranja koji nakon pravilne pouke nisu iskoristili svoje pravo odustanka te u nekom kasnijem trenutku traže prijevremeni raskid ugovora [58].

89. Naposljetku, nacionalni sud može uzeti u obzir neporecivu opasnost od zlouporabe u pojedinom slučaju (osobito u slučaju ugovorâ o životnom osiguranju vezanih uz investicijske fondove) [59].

90. Francuski Kasacijski sud to je već uzeo u obzir u svojoj presudi od 7. veljače 2019. [60] o ostvarivanju kasnog odustanka zbog navodne pogrešne pouke. Taj sud utvrdio je da sud nižeg stupnja nije trebao isključiti zlouporabu u ostvarivanju prava na odustanak a da nije dostatno razmotrio trenutak odustanka u odnosu na konkretan položaj ugovaratelja osiguranja, njegovu razinu obrazovanja i konkretnu svrhu odustanka.

91. Stoga na četvrto prethodno pitanje u predmetu C-479/18 valja odgovoriti kako slijedi: Članak 15. stavak 1. Direktive 90/619/EEZ, kako je izmijenjena Direktivom 92/96/EEZ, odnosno članak 35. stavak 1. Direktive 2002/83/EZ odnosno članak 186. stavak 1. Direktive 2009/138/EZ treba tumačiti na način da im se protivi nacionalna odredba prema kojoj se ugovaratelju osiguranja u slučaju ostvarivanja njegova prava na odustanak treba nadoknaditi samo otkupna vrijednost (vremenska vrijednost osiguranja izračunata u skladu s priznatim aktuarskim pravilima).

2. Zastara potraživanja kamata (peto prethodno pitanje u predmetu C-479/18)

92. Ovim pitanjem sud koji je uputio zahtjev želi znati protivi li se pravu Unije, u slučaju da je potrebna restitucija ugovora o životnom osiguranju nakon ostvarivanja kasnog odustanka u skladu s načelima stjecanja bez osnove, skraćivanju potraživanja kamata na posljednje tri godine prije podnošenja tužbe zbog općeg roka zastare.

93. Pozadina tog pitanja je odredba Allgemeines Bürgerliches Gesetzbucha (Opći građanski zakonik) (ABGB, članak 1480.) u skladu s kojim „potraživanja koja se odnose na zakašnjele godišnje obveze, osobito kamate, mirovine, uzdržavanja, davanja srodnicima po uzlaznoj liniji kao i tražbine ugovorenih anuiteta za amortizaciju kapitala […] zastarijevaju u roku od tri godine; pravo kao takvo prestaje nekorištenjem tijekom trideset godina”.

94. Međutim, potraživanja ne mogu zastarjeti prije nego što nastanu kao ni prije nego što dotična osoba za njih sazna. Stoga zastara može početi tek nakon ostvarivanja prava na odustanak.

57 Točno je da taj gubitak ovisi o trenutku odustanka. Međutim, predmetni propis o pravnim posljedicama ne sadržava nikakvo razlikovanje. Ovdje se neće razmatrati nova verzija članka 176. VersVG-a koja je na snazi od 1. siječnja 2019. i kojom se uvodi drukčiji propis o pravnim posljedicama koji uzima u obzir trenutak odustanka jer ona vremenski nije bila primjenjiva na situaciju u glavnim postupcima.

58 Vidjeti također točku 76. ovog mišljenja.

59 Zabrana zlouporabe prava jedno je od općih načela prava Unije. Vidjeti noviju presudu od 6. veljače 2018., Altun i dr. (C-359/16, EU:C:2018:63, t. 49.)

60 Presuda 2. građanskog vijeća francuskog Kasacijskog suda od 7. veljače 2019., F-P+B+I, broj spisa 17-27.223

95. Konkretno, pravo na odustanak koje je zajamčeno pravom Unije ne može se učinkovito ostvariti ako potraživanja koja iz njega proizlaze već ulaze u zastaru prije nego što se ugovaratelja osiguranja uopće poučilo o njegovu pravu.

96. Stoga na peto prethodno pitanje u predmetu C-479/18 valja odgovori kako slijedi: Članak 15. stavak 1. Direktive 90/619/EEZ, kako je izmijenjena Direktivom 92/96/EEZ, odnosno članak 35. stavak 1. Direktive 2002/83/EZ odnosno članak 186. stavak 1. Direktive 2009/138/EZ treba tumačiti na način da im se protivi nacionalna odredba prema kojoj je, u slučaju ostvarivanja prava na odustanak na temelju nedavanja pouke ili davanja pogrešne pouke, pravo na nepromjenjivu kamatnu stopu vraćenih premija zbog zastare ograničeno samo na dio koji obuhvaća posljednje tri godine prije podnošenja tužbe.

VII. Zaključak

97. S obzirom na prethodna razmatranja predlažem Sudu da na prethodna pitanja Landesgerichta Salzburg (Zemaljski sud u Salzburgu, Austrija) (predmeti C-355/18, C-356/18 i C-357/18) i na prethodna pitanja Bezirksgerichta für Handelssachen Wien (Okružni trgovački sud u Beču, Austrija) (predmet C-479/18) odgovori kako slijedi:

1. Članak 15. stavak 1. Direktive 90/619/EEZ (Druga direktiva o životnom osiguranju), kako je izmijenjena Direktivom 92/96/EEZ (Treća direktiva o životnom osiguranju), u vezi s člankom 31. Direktive 92/96/EEZ, treba tumačiti na način da obavijest o mogućnosti odustanka ne mora sadržavati napomenu o tome da za odustanak nije potreban poseban oblik. Naprotiv, napomena o posebnom obliku kojeg se valja pridržavati ne samo da je dopuštena u skladu s pravom Unije, nego je obvezna (prvo prethodno pitanje u predmetima C-355/18 i C-356/18, prethodno pitanje u predmetu C-357/18);

2. Članak 15. stavak 1. Direktive 90/619/EEZ (Druga direktiva o životnom osiguranju), kako je izmijenjena Direktivom 92/96/EEZ (Treća direktiva o životnom osiguranju), u vezi s člankom 31. Direktive 92/96/EEZ odnosno člankom 35. stavkom 1. u vezi s člankom 36. stavkom 1. Direktive 2002/83/EZ odnosno člankom 185. stavkom 1. u vezi s člankom 186. stavkom 1. Direktive 2009/138/EZ treba tumačiti na način da – u nedostatku nacionalnih odredaba o pravnim posljedicama pogrešne pouke o pravu na odustanak prije sklapanja ugovora – rok za ostvarivanje prava na odustanak počinje teći ako društvo za osiguranje u pouci navede da je odustanak potrebno dati u pisanom obliku, iako se prema nacionalnom pravu odustanak može dati u bilo kojem obliku (prvo prethodno pitanje u predmetu C-479/18);

   i, ako je relevantno,

3. Članak 15. stavak 1. Direktive 90/619/EEZ (Druga direktiva o životnom osiguranju), kako je izmijenjena Direktivom 92/96/EEZ (Treća direktiva o životnom osiguranju), u vezi s člankom 31. Direktive 92/96/EEZ treba tumačiti na način da mu se protivi nacionalna odredba prema kojoj u slučaju nedavanja pouke ili davanja pogrešne pouke o pravu na odustanak prije sklapanja ugovora rok za ostvarivanje tog prava počinje teći u trenutku kada ugovaratelj osiguranja – na bilo koji način – sazna za svoje pravo na odustanak (drugo prethodno pitanje u predmetu C-479/18);

4. Članak 15. stavak 1. Direktive 90/619/EEZ (Druga direktiva o životnom osiguranju), kako je izmijenjena Direktivom 92/96/EEZ (Treća direktiva o životnom osiguranju), u vezi s člankom 31. Direktive 92/96/EEZ i članak 35. stavak 1. u vezi s člankom 36. stavkom 1. Direktive 2002/83/EZ treba tumačiti na način da ugovaratelj osiguranja zbog nedavanja pouke ili davanja pogrešne pouke može priopćiti odustanak i nakon što mu je, na temelju njegova otkaza ugovora, već isplaćena

otkupna vrijednost, ako se nacionalnim pravom ne uređuju učinci nedavanja pouke ili davanja pogrešne pouke (drugo prethodno pitanje u predmetima C-355/18 i C-356/18, treće prethodno pitanje u predmetu C-479/18);

5. Članak 15. stavak 1. Direktive 90/619/EEZ, kako je izmijenjena Direktivom 92/96/EEZ, odnosno članak 35. stavak 1. Direktive 2002/83/EZ, odnosno članak 186. stavak 1. Direktive 2009/138/EZ treba tumačiti na način da im se protivi nacionalna odredba prema kojoj se ugovaratelju osiguranja u slučaju ostvarivanja njegova prava na odustanak treba nadoknaditi samo otkupna vrijednost (vremenska vrijednost osiguranja izračunana u skladu s priznatim aktuarskim pravilima) (četvrto prethodno pitanje u predmetu C-479/18);

6. Članak 15. stavak 1. Direktive 90/619/EEZ, kako je izmijenjena Direktivom 92/96/EEZ, odnosno članak 35. stavak 1. Direktive 2002/83/EZ, odnosno članak 186. stavak 1. Direktive 2009/138/EZ treba tumačiti na način da im se protivi nacionalna odredba prema kojoj je, u slučaju ostvarivanja prava na odustanak na temelju nedavanja pouke ili davanja pogrešne pouke, pravo na nepromjenjivu kamatnu stopu vraćenih premija zbog zastare ograničeno samo na dio koji obuhvaća posljednje tri godine prije podnošenja tužbe (peto prethodno pitanje u predmetu C-479/18).